

2-Mesudiye ilçesi Merkez Camii haziresi mezar taşları yazıları

Bekir SARIKAYA¹

APA: Sarıkaya, B. (2020). Mesudiye ilçesi Merkez Camii haziresi mezar taşları yazıları. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (21), 23-38. DOI: 10.29000/rumelide.835373.

Öz

Tarihe ışık tutan mühim vesika türlerinden biri de mezar taşlarıdır. Ölenin adının kalması için, hürmeten kendisine bir mekan verilir. Bu dar mekanda küçücük bir taş bu insanın geride kalanlarla iletişimini sağlar. Bu taş bazen fes başlıklı olur bir erkeğe işaret eder; gül bitki motifli olur bir hanıma işaret eder. Geride kalanlar, baş ucuna koydukları mezar taşına ölenin bazen sadece adını yazıp bırakırlar. Bazen de ölen kişi adına duygularını ve düşüncelerini nesirle veya şiirle yazarlar. Yazılanlar aslında ölüm karşısında yaşayakalanların kendi duygu ve düşünceleridir. Yazılarda mevta bir yandan Allah'tan af isterken, öte yandan insanlara öğüt verir, onlardan isteklerde bulunur, dua ister. Bazen bu istekler mevtanın taşına düşürülen tarih kıtalarıyla ifade edilir. İnsanlar ibret almak, sevdiklerini yad etmek vb. sebeplerle mezarlara gidip dua ederken mezar taşlarını da okurlar. Elinizdeki bu yazıda Mesudiye ilçesi (Ordu ili) Merkez cami haziresinde bulunan biri tarih düşürülmüş sekiz mezar taşı ele alınmıştır. Bu mezarların kimi başlıklı kimi başlıksız, fakat tamamı dikdörtgen şekildedir. Başlıksız olanların ikisi bitki kıvrımlı tepeli, biri üçgen tepeli, birinin ise tepesi kopuktur. Mezar taşlarında bulunan şiirler, şiirlerin yapısı, kelimeler, kelime grupları, tarihler, tarih belirtme kültürü ve özel isimler (ilçe adının taşlarda farklılaşması) tespit edilmiştir; böylelikle, cami haziresinde bulunan mezar taşları kültü de ortaya çıkarılmış olacaktır. Buradaki yazılar ile diğer cami mezarlıklarında yazılmış mezar taşları yazıları arasındaki bazı benzer ve farklı yönler ortaya konmuştur. Taşların yapı özellikleri konumuzun dışındadır. Amaç buradaki yazıları doğru okuyarak mezar taşları ile ilgili genel değerlendirmede bulunacaklara az da olsa örnek sunmaktır.

Anahtar kelimeler: Mesudiye cami haziresi, taş yazıları, kıtalar, tarih düşürme

Mesudiye district Central Mosque burial ground tombstones inscriptions

Abstract

One of the cornerstones of history are tombstones. A place is given to him in honor of the deceased to remember his name. In this narrow space, a narrow stone allows this person to communicate with the rest. This stone has a fez cap and belongs to a man or rose plant motif and belongs to a lady. Those who remain behind after the death of a person only write their name on the tombstone that the deceased put on the bedside. Sometimes they express their feelings and thoughts on behalf of the deceased in different prose or poetry. The rest actually tell their feelings and thoughts in the face of death. In the writings, the deceased asks God for forgiveness, on the other hand, he advises people and asks them to pray to him. Sometimes these wishes are expressed in historical verses with a chronogram on the deceased's tombstone. People go to the graves and pray for reasons such as taking lessons and remembering their loved ones, while they also read the tombstones. In the academic paper to be presented, eight tombstones, one of which has a chronogram, in the burial

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Afyonkarahisar, Türkiye), bsarikaya@aku.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-9842-237X [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 09.09.2020-kabul tarihi: 20.12.2020; DOI: 10.29000/rumelide.835373]

ground of the Central mosque in Mesudiye district (Ordu province) will be discussed. Some of these graves are headed, some are headless, and all are rectangular. Two of the headless tombstones have a plant-folded top, one has a triangular top, and one has a broken top. The poems found on the tombstones, the structure of the poems, words, word groups, dates, the culture of indicating the date and special names (differentiation of the district name on the stones) will be determined, and the gravestone cult in the mosque's graveyard will be revealed. Some similar and different aspects between the inscriptions here and the gravestones inscriptions in other mosque cemeteries will be published. Structural characteristics of the stone is out of the question. Our aim is to present a few examples to those who will make a general evaluation about tombstones by reading the articles here correctly.

Keywords: Mesudiye mosque burial ground, stone inscriptions, verses, chronogram

Giriş

Tarihe ışık tutan mühim vesika türlerinden biri de mezar taşlarıdır. İnsan ölümünden sonra geride kalanlara ya güzel anılar bırakır, güzel anı bıraktıklarının ölümü ile birlikte güzel anılar da ölür. Ölen kişi ya güzel eserler bırakır. Güzel eserlerin okunmasıyla beraber kişinin güzelliği eserinin okunması bitene kadar devam eder. Bazen de ölümüyle birlikte bir mezar taşı kalır. Bu mezar taşı yok olana kadar gelen geçen onun adıyla beraber güzel sözü okur, hem ibret alır hem de kişiliği ile ilgili taştaki kadar bilgi öğrenir. O yazıyı da kendinden sonrakiler ya vasiyet edilen yazıyı ya da ölenin kişiliğine uygun kendi duygu düşüncelerini aktaran bir yazı olur. Bir güzel söz yazdırırlar. Bu sözlerin konusu ölüm karşısındaki duygu düşünceler, Allah'tan ve insanlardan istekler olur. Altına da unutulmaması için adı, sülalesi, ölüm tarihi vb. şeyler yazılır. Naaşına hürmeten kendisine verilen bu mekan kıyamet gününe kadar bu kişinin olur.

Sonra bu mezar taşlarını her bilim adamı kendi açısından inceler. Daha evvelden Mesudiye Kaleköyü mezar taşları 1993'te sanat tarihçileri tarafından incelenmişti.² Mezar taşları ve yazılarıyla ilgili araştırmalarıyla tanınan Çal, makalesinde; "Türkiye'deki mezar taşlarının çok azı yayınlandığı için bu konudaki son durum henüz bilinmemektedir. Burada yayınlar itibarıyla bu konudaki genel durum belirlenmeye çalışılacaktır." ifadesiyle mezar taşlarının tamamının araştırılarak ortaya konmadığını belirtmektedir. (Çal, 2015: 324). Yanık ve Kındıgılı, birlikte Balıkesir ili Edremit ilçesi Narlı Köyü Camii haziresini konu alan bir çalışma ile kendi ifadeleriyle bu boşluğun doldurulması yönünde küçük de olsa bir katkı sağlama amaçlayan çalışma yapmışlardır. Zaman zaman mezar taşları üzerine böyle araştırmalar yapılmakta ve makaleler yazılmaktadır. Mesudiye merkez cami haziresinde bulunan bir mezar taşındaki tarih düşürmenin bulunduğu kıta daha önceleri dikkatimi çekmişti. Bu mezar taşlarını topluca inceleyip ortaya koyma gereğini hissederek bu çalışmalara ben de küçük bir katkıda bulunmayı düşündüm; mevcut olan taşların üzerinde bulunan yazıları tespit edip, edebi açıdan incelemeye ve üzerinde taşıdıkları değerleri ortaya çıkarmaya çalıştım.

Mezar taşlarının şekil özellikleri

Mezar taşları biçimlerine (yatay kesitlerine ve ön görünüşlerine) göre dikdörtgen, kare, yuvarlak ve çokgen olarak dört tipe ayrılırlar. (Çal, 2015: 306) Cami haziresinde bulunan taşların tamamı dikdörtgen şeklindedir. Ayrıca mezar taşları farklı başlıklar taşır. Bunlar başlıklarına göre genelde

² Çoruhlu, Y., Çakır, Ö . (2011). Ordu'nun Mesudiye İlçesi / Kale Köyü'nden Bir Türkmen Kalesi, Mezar Taşları ve Üç Mezar Anıtı, *Tarih Dergisi*, 0(36), 81-136.

başlıklı ve başlıksız mezar taşları olmak üzere ikiye ayrılmıştır. (Çal, 2015: 306). Başlıklı taşlardan sadece üstü dar altı geniş bir fes çeşidi olan hamidî fes (Çal, 2015: 313) örneğinden 4 mezar taşı vardır. Başlıksız mezar taşlarının altı farklı şekli vardır: üçgen tepelikli, sivri kemerli, yuvarlak kemerli, palmet (bitki kıvrımlı bezeme) tepelikli, güneş tepelikli ve dilimli tepelikli (Çal, 2015: 307-308). Cami haziresinde ise üçgen tepelikli ve palmet (bitki kıvrımlı bezeme) tepelikli olmak üzere iki çeşidi görülür. Bir mezar taşının üst tarafı kırık olup, başlığı veya tepeliği belli değildir.

Bu çalışmada önce mezar taşlarının resmini ve Latin harflerine çevirisi tabloda verilecek. Daha sonra yazı içinde bulunan kıtalar, ölen kişinin kimlik bilgileri ve ölüm tarihi vb. kısımlar hakkında açıklama yapılacaktır.

Hüve'l-Bākī

Degil bir kimseye bākī müsâfir-hâne dünyâ
 Hayât u lezzeti bir t̄arfetü'l-'ayn hayâl-efzâ
 Hamîdiye Kazâsı hânedân-ı 'âlî kadrinden
 Muḥammed Beg de étđi irtihâl-i menzil-i 'uqbâ
 İki zamm ét çıkar târiḥ-i hicrî nâmı cevherle
 Oḡu bir fâtiḥa zâ'ir kıl üç ihlâsı da ihdâ

Sene 1 Recep 1314

1. Mezar taşı

Şiir önce kurallı cümlelerle şöyle ifade edilebilir:

Hayât u lezzeti bir t̄arfetü'l-'ayn hayâl-efzâ [olan] dünyâ bir kimseye müsâfir-hâne [olarak] bākī degil.
 // Hamîdiye Kazâsı hânedân-ı 'âlî kadrinden Muḥammed Beg de irtihâl-i menzil-i 'uqbâ étđi. // İki
 zamm ét // târiḥ-i hicrî Nâmî cevherle çıkar. // zâ'ir, bir fâtiḥa oḡu, // üç ihlâsı da ihdâ kıl.

“Dünya hiç kimseye misafirhane olarak baki kalmaz. Dünya hayatı bir göz açıp kapayıncaya kadarlıktır, ve lezzeti hayal arttırandır. Hamidiye kazası yüce değerdeki köklü ailelerinden olan Muhammed Bey de ahiret yurduna irtihal etti.”

Bu taşta bulunan şiirin ilk dördlüğü hazırlık bölümüdür. Hazırlık mısralarında insan bir misafire, dünya ise misafirhaneye; hayat göz açıp kapamaya, lezzetler ise hayale teşbih edilmektedir. Şiirde aynı zamanda leffüneşir sanatı da yapılmıştır.

Dünyada bir yere misafir olan insan misafirhaneye dinlenmek için uğrar, katedecek yolu vardır, daha uykuya dalmadan gitme vakti gelir, gözü yoldadır, hemen uyanır. Ne olduğunu anlayamadan, tam dinlenmeden yola koyulur, orayı terk eder. İnsan da dünyaya gelir, lezzete dalar, tam doycakken ömür biter. Aynı zamanda burada ayete telmih vardır.³ Ecel gelip çatığında insanın içine dünya hayatı bir göz açıp kapayıncaya kadar geçen bir süre içinde yaşanmış gibi bir his doğar. Şair, ölenin geçmiş hayatını onun gözüyle değerlendirerek mısralarında okuyanlara ders vermeye çalışır. Son iki mısradaki şair, ölen adına sonradan kabrine gelip mezar taşını okuyanlardan bir Fatıha ve üç İhlas okuyarak dua etmelerini ister.

Şiirde edebi değer taşıyan beyit birinci beyittir. İkinci beyitte mevtanın adı mısralara karışmış, beyitin aslı unsuru olmuştur. Kıta, kendisi için yazılan kişinin ölümü ile ilgili tarih düşülerek tamamlanmıştır. Bu taştaki dikkat çeken unsur bu tarih düşürme sanatının icra edilmesidir. Bu sanatın nasıl yapıldığını anlamak için de tarih düşürme sanatını bilmek gerekir. İki beyitlik nazım biçimi *kit'a* olan şiirler genellikle xa xa şeklinde kafiyelenirler. Bazen de aa xa şeklinde kafiyelenerek *kit'a*'nın bir türü olan *nazım* adını alırlar. xa xa xa ... şeklinde üç veya daha fazla beyit eklenirse *kit'a-i kebîre* denilir. (Dilçin, 1983: 402) Burada, ölen kişinin adının içinde bulunduğu ve aa xa şeklindeki kafiyenin kullanıldığı *nazım* türünde bir şiir oluşturulmuştur. Daha sonra tarih beyti eklenerek türü, *kit'a-i kebîre*ye dönüştürülmüştür. Mezar taşında, tarih düşürme sanatı şiirin üçüncü beyitindedir. Birinci mısradaki tarih düşürme ıstılahı, ikinci mısradaki ise hesaplamanın yapıldığı cümle yer alır:

İki zamm ét çıkar târîh-i hicrî nâmı cevherle

[اوقو بر فاتحه زائر قیل اوچ اخلاصیده اهدا]

Tarih düşürme ıstılahı *tarih çıkar*, *cevher* ve *zamm* kelimeleridir. Tarih düşürme yapıldığı *tarih çıkar* ibaresinden anlaşılıyor. Mısradaki geçen *cevher* kelimesi beytin noktalı (mu'cem) harflerinin ebced⁴ değerlerinin hesaplanması gerektiğini gösterir (Karabey, 2015: 202). Metindeki *zamm* kelimesi de sayıların tam çıkmayacağını ve tarih düşürmede tamamlamalı (ta'miyeli) söylenenler kısmında değerlendirilerek eklemeye yapılacağını gösterir (Karabey, 2015: 126). Tarih aranırken söyleniş bakımından iki türlü değerlendirilir. Birincisinde tarih rakamla lafzen (*bin üç yüz on dört* gibi) söylenir. İkincisinde tarih rakamla açıkça söylenmeden harflerin ebced değeriyle bir diğer ifadeyle ma'nen söylenir. Tarih düşürme bu iki yoldan biri ile bulunur (Karabey, 2015: 61)

Bu bilgilere göre şiir; ma'nen, ta'miyeli ve mu'cem tarihe örnektir. Ölüm tarihinin hesabı, mu'cem tarih örneği olduğuna göre mısradaki noktalı harflerin ebced değerinin toplanıp, iki sayısının eklenmesiyle yapılmalıdır:

³ “Bir gün veya günün bir bölümü kadar kaldık; işte, saymakla görevli olanlara sor” derler. Mü'minûn, 23/113.

⁴ Harflerin ebced rakam değerleri

ا 1	ب 2	ت 400	ث 500	ج 3	ح 8	خ 600	د 4	ذ 700	ر 200
ز 7	س 60	ش 300	ص 90	ض 800	ط 9	ظ 900	ع 70	غ 1000	ف 80
ق 100	ك 20	ل 30	م 40	ن 50	و 6	ه 5	ی 10		

ق	100	ق	100
ب	2	ى	10
ف	80	چ	3
ت	400	خ	600
ز	7	ى	10
Harflerin ebced toplamı: 1312		Zamm 2: +2	= 1314

Hüve'l-Bâkî

Yâ ilâhî, gelmişim dīvânına rahm ét baña
 Miskinim kıl luţfuñ-ıla cenneti Yâ rabbenâ!
 Çün ecel geldi érişdi târumâr étdi beni
 Râzîyım el-ħükmü li'llâh bu imiş emr-i Ĥudâ
 Ĥamîdiye kazâsı Eşref ĥânedânından 'Alî
 Çavış-zâde Aĥmed Begiñ rûhı-y-çün fâtiĥa
 Sene 10 Rebî'ü'l-âĥir 1313

2. Mezar taşı

Hamidi fesli bu mezar taşında altı cümle bulunmaktadır:

Yâ ilâhî, dīvânına gelmişim, // baña rahm ét. // Yâ rabbenâ! miskinim, // cenneti luţfuñ-ıla kıl. // Çün ecel geldi érişdi, beni târumâr étdi. // Râzîyım, // el-ħükmü li'llâh, emr-i Ĥudâ bu imiş.

“Ey Allah'ım, divanına geldim, bana rahmet et. Ya rabbi, miskinim, lutfunla cenneti nasip et. Ecel gelince beni mahvetti. Razıyım. El-ħükmü lillâh. Ĥudâ'nın emri buymuş.”

Şiirlerin ilk mısralarında bulunan hazırlık mısraları ters dönmüş gibidir. Son iki mısradan kendisini mahvettiğini, fakat Allah'ın emri karşısında razı olduğunu ifade eder. Bu mısralardan hareketle kişinin beklenmeyen bir ölümle karşılaştığı söylenebilir, kendisini tarumar edenin ecel olduğu, hayatından herhangi bir şikayetinin sözkonusu olmadığı görülmektedir. Şair asıl maksadını ilk iki mısradan ifade eder, Allah'ın divanına geldiğini, kendisine rahmet edilmesini ve cennete sokulmasını ister.

Şiir kısa cümlelerle tertip edilmiş, şiirde akıcı bir dil kullanılmıştır. Günlük konuşma diliyle yazılan şiir, içinde Arapça yapılar olsa da sadeliğini hissettirir. Şiir şekil itibarıyla *kitadır*. aa xa tarzında kafiyelenen kıtalara *nazım* denmektedir. (Dilçin, 1983: 202). Vezin olarak remel bahrinden fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün kalıbı kullanılmıştır. Bu mezar taşında şiirin vezni kusursuz görülmektedir.

Yā ilāhī/ gelmişim di/vānına rah/m ét baña - - - / - - - / - - - / - - - / - - -
Miskinim kıl/ luṭfuṅ-ıla/ cenneti Yā/ rabbenā! - - - / - - - / - - - / - - - / - - -
Çün ecel gel/di érişdi/ tārumār ét/di beni - - - / - - - / - - - / - - - / - - -
Rāzīyım el-/hükümü li'llāh/bu imiş em/r-i Hudā - - - / - - - / - - - / - - - / - - -

Hüve'l-Bāķi

Ağlasun tā ḥaşre dek ḥālim bilenler āh kim
Meger böyle imiş hük-m-i taqdīr-i Hudā
Şalınurken bāğ-ı 'ālemde nihāl-i gül gibi
Serv-i kıddim kırdı ḥayfā şarşar-ı bād-ı şabā
Henüz vasaṭ-ı sinde iken almadan felekden
kāmımı
Emr-i Ḥaqq-ıla érişdi baña bu tīr-i każā
Érdi başıma ecel hiç görmedim bir dem şafā

'Alī Çavuş-zāde Muştafā Beg bin

Ḥācī 'Osmān Ağa rūhuna fātiḥa

Sene Şa'bān 1321

3. Mezar taşı

Mezar taşındaki şiiri şöyle kurallı cümleye çevirebiliriz:

Āh kim! ḥālim bilenler tā ḥaşre dek ağlasun. // Meger hük-m-i taqdīr-i Hudā böyle imiş. // Ḥayfā!
Henüz vasaṭ-ı sinde iken felekden kāmımı almadan bāğ-ı 'ālemde nihāl-i gül gibi şalınurken, şarşar-ı
bād-ı şabā serv-i kıddim kırdı. // baña bu tīr-i każā emr-i Ḥaqq-ıla érişdi. // Başıma ecel érdi. // Hiçbir
dem şafā görmedim.

“Ah! hālimi bilenler ta maşşere kadar ağlasın. Meğer ilahi hüküm buymuş. Hayfa! Henüz gençliğimin ortasında felekten kāmımı almadan dünya bahçesinde gül fidanı gibi gezerken kuvvetli bir rüzgar servi gibi boyumu kırdı. Bana Allah'ın emriyle kaza oku ulaştı. Başıma ecel ulaştı, hiçbir zaman safa görmedim.”

Şiir uzun cümlelerle tertip edilmiş, akıcı ve anlaşılır bir dile sahiptir, bazı edebi sanatları da barındırır. Mezar, henüz babası hayatta iken eceli gelen bir delikanlıya aittir. Beklenmeyen bir ölümdür. Gençliğinin baharında kuvvetli bir hastalık nedeniyle vefat eden gencin herkes gibi birtakım emelleri vardır. O emellerine ulaşmadan, diğer insanlar gibi bazı dünyevi arzularını gerçekleştiremeden öbür aleme göç etmiştir. Bazı mezar taşlarında öleni tanıyanların ve hālini bilenlerin anlayacağı fakat dışarıdan okuyanların anlayamayacağı bazı kapalı anlatımlar da bulunur. Bu durum mezar taşlarına yazılmak istenip de yazılmayan durumların bulunduğunu da gösterir. Şiirde divan edebiyatı

mazmunları kullanılmıştır. Mısralarda teşbih-i belîğler göze çarpar. Ayrıca mazmunlardan *gül*, ölen erkek için kullanılmıştır: *bâğ-ı ‘âlem*: âlem bağ bahçeye; *nihâl-i güls*: gençlik güle; *serv-i kıdd*: boy serviye; *şarşar-ı bād-ı şabā*: hastalık fırtınaya; *tîr-i kazā*: ölüm fermanı oka benzetilir.

Kıt‘aların xa xa şeklindeki kafiyeleşimine, aynı kafiye türünden xa’lar eklenerek genişletilen kıt‘alara *kıt‘a-i kebîre* denildiğini görmüştük. Burada üçüncü beyit eklenmiş, dördüncü beyite geçiş yapılmış fakat bir mısra eklenmiş, xa xa xa xa a şeklinde kafiyeleşmiştir. Bazı mısralarda vezin olarak remel bahrinden fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilün kalıbı tespit edilirken bazılarında vezin sorunlu olarak kalmıştır⁶:

Ağlasun tâ / haşre dek hâ/lim bilenler / âh kim - . - . - / - . - . - / - . - . - / - . - . -
[...] Meger / böyle imiş / hük-m-i takdîr-i Hudâ [...] . - / . - . - / . - . - / . - . -
Şalınurken / bâğ-ı ‘âlem/de nihâl-i /gül gibi - . - . - / - . - . - / - . - . - / - . - . -
Serv-i kıddim/ kırdı hayfâ /şarşar-ı bā/d-ı şabā - . - . - / - . - . - / - . - . - / . - . -
Henüz vasat-ı sin/de iken alma/dan felekden /kāmımı [.....] / - . - . - / - . - . - / - . - . -
Emr-i Hakk-ı/la érişdi /baña bu tîr-i kazā - . - . - / - . - . - / - . - . - / - . - . -
Érdi başı/ma ecel hiç /görmedim bir /dem şafā - . - . - / - . - . - / - . - . - / - . - . -

Ah mine’l-mevt
Mes‘üdiye eşrâfından
‘Alî Çavuş-zâde
Muhammed Beg kerîmesi
Ve ‘Alî Çavuş-zâde
Şükri Beg haremi
Şefîka Hanımın rûhı-y-çün fâtiha
Târîh-i tevellüdi Târîh-i vefâtı
sene sene
1289 1338

⁵ Yani her nerede ‘gül’ zikrettiler ise akabinde ‘bülbul’ getirdiler. Hangi mahalde ki nâle-i uşşâkı feryâd-ı bülbulle nispetle zikretmeyi murad eylediler ise nihâl-i kamet-i mahbûbu güle teşbih ile vird-i mezâmîni destelediler” (Ali Cemâleddin, *Arûz-ı Türki*, İstanbul 1291, s. 116-117’den alıntı; Akün, s. 422)

⁶ Bu kıta bir mısra eksiktir. Beşinci mısra da vezin tutmamaktadır. Sanki beşinci mısra ile yazılmayan yedinci mısra anlam bakımından uyumlu hâle getirilerek bir mısra ile yazılmıştır. Şu anda kesin bir bilgiye ulaşamıyoruz.

4. Mezar taşı

Tepesi çeşitli bitki kıvrımları şeklinde bir tipe sahip olan mezar taşları daha çok kadınların baş ve ayak taşlarında kullanılır. (Çal, 2015: 308) Buradaki mezar taşı da palmet (bitki kıvrımlı/bitkisel) tepelikli olan olup görüntüsü hoştur. Herhangi bir duygu ve düşüncenin ifade edilmediği kitabede sadece ölen kadının babasının ve eşinin hangi sülaleden olduğu belirtilmiş, akabinde de ruhu için Fatiha okunması istenmiştir.

Ah mine'l-mevt

Emr étđi Ĥudâ eyledi fermân
 Érişđi ecel vérmedi amân
 Murâda érmedim dünyâda hemân
 Cennetde vére murâdım Ĥâlik-i cihân
 Sivâs eşrâf ve ĥânedânından
 Ve Mes'ûdiye kızâsı mahkeme-i aşliyye
 Hâkimi Küçük-zâde Muĥammed Nûrî Begiñ
 Kerîmesi Nâmıka ĥanımuñ rûhuna fâtiĥa
 Târîĥ-i tevellüdi Eylûl Târîĥ-i vefâtı
 192... 1928

5. Mezar taşı

Bu mezar taşında klasik mezar taşı yazılarından biri yazılmıştır.⁷ Bitki tepelikli bu mezar taşı evvelki bitki tepelikli mezar taşındaki gibi *Ah mine'l-mevt* serzenişiyile başlar. İlk iki beyitte hazırlık mısraları bulunur. Ecelin Allah tarafından gönderildiğini ve canın alındığını ifadeden sonra duyguların açıklandığı son mısralarda kişinin ancak cennete girerek muradına ereceği belirtilir. Ölen kişinin kazaya Sivas'tan hakimlik mesleği gereği gelen Muhammed Nûri Bey'in kızı olduğunu ve her ölenin tek isteği ruhu için Fatihanın okunması olduğu gibi burada da istek aynıdır. Şekil bakımından bir Osmanlı mezar taşı özelliği taşıdığı hâlde yazı bakımından bu taşın en önemli özelliği; cumhuriyet dönemine ait olup miladi takvimin kullanıldığı tek taş olması, klasik mezar taşı yazıları örneklerinden birinin kullanılması ve bu kişinin başka yerden bu bölgeye gelmesidir.

⁷ Bu şiir, Seyyid Nizam cami haziresinde 106. numaralı mezar taşında biraz farklı şekliyle bulunmaktadır: (Berk, 2018: 292) Emretti Ĥudâ eyledi fermân // Ayırdı ecel vermedi amân // Murâda ermedim dünyâda hemân // Cennette vere murâdım Ĥâlik-i Rahmân

Hüve'l-bākī
Mes'üdiye
Noқта Kumandanı
Biñbaşı Tевfık Begiñ
Haremi Harputlı Şehide
Na'ime Hanımın ruñı-y-çün
Fātiha sene 1334

6. Mezar taşı

Üçgen tepelikli adı verilen bu tip mezar taşı, özellikle Ege bölgesinde baş taşlarında çok kullanılmasına karşılık Türkiye genelinde ayak taşlarında fazladır. (Çal, 2015: 307). Burada ise baş taşı olarak kullanılmıştır. Ölen kişinin eşinin karakol komutanlığı mesleği yazıldıktan sonra memleketi Harput/Elazığ yazılmış ve Fatıha okunması istenmiştir.

Hüve'l-bākī
Bağup geçme ricām budur Ey Muħammed
ümmeți
Mevtānıñ diriden bir fātihadır minneti
Kabrimi ziyāret eden Ey Resülün ümmeti
Bize fātiha iħsān eden bulur cenneti
.....iħsān kıl
[...]

7. Mezar taşı

Basmakalıp ifadelerden olan bu şiir,⁸ ölen kişinin ağzından yazılmıştır. Mevta, önce kendi isteğinin yerine getirilmesini ister, bundan sonra da karşılığında Hz. Allah'ın cenneti Fatiha okuyan kişiye vereceğini, sonucunda kendisinin kârlı çıkacağını ifade eder. Altı kırık olan bu taşın kime ait olduğu belli değildir. Fakat başlıktan bir erkek mezarı olduğu anlaşılmaktadır.

[...]

Mes'ûdiye eşrâfindan 'Alî Çavuş-

zâde Aḥmedin ḥaremi 'Â'îşe Tūî

Ḥanımnın rūhı-y-çün el-fâtiḥa

Vilâdeti 1278 Vefâtı 7 Mart 1338

8. Mezar taşı

Bu mezar taşının üst tarafı kırılmış olup sadece ölen kişinin bilgilerinin olduğu bölüm bulunmaktadır. Bir hanım mezarı olup, son kısımda bütün taşlardaki gibi ölenin ruhu için bir Fatiha okunması istenmektedir. Bu taşın özelliği ise Rûmî takvimin kullanılmasıdır. 8 Recep 1340 tarihine denk gelmektedir, bu da Miladi olarak 1922 Mart'ının 7'sine tekabül eder.

Mezar taşları yazılarının genel değerlendirilmesi

Çal, makalesinde taşların yazı kısımlarını *Osmanlı Mezar Taşlarında Yazı* ana başlığını 13 alt başlıkla incelemiştir (bk. Çal, 2015). Biz de bu başlıklardan aldığımız uygun başlıklarla incelemeye çalışacağız.

1. Başlangıç İfadesi (Serlevha): Bu kısım iki farklı şekilde görülür. Allah'ın sıfatı *hüve'l baki* "O bâkîdir" anlamındaki ifade beş taşa, serzeniş ifadesi *Ah, mine'l-mevt* "Ah, ölümden!" ise iki taşa bulunur.

1. Hüve'l-Bâkî
2. Hüve'l-Bâkî
3. Hüve'l-Bâkî

⁸ Bu şiir, Seyyid Nizam cami haziresinde heman kelimesi ilavesiyle 51. 58. ve 68. numaralı mezar taşlarında da bulunmaktadır: (Berk, 2018: 283-284) Bakıp geçme ricâm budur Muhammed ümmeti // Ölüün diriden hemân bir fâtiḥa'dır minneti // Kabrimi ziyâret eden ey Rasûlün ümmeti // Bize bir fâtiḥa ihsân eden bulur cenneti

4. Ah mine'l-mevt
5. Hüve'l-Bākī
6. Hüve'l-bākī
7. Hüve'l-bākī
8. -

2. Nazım veya kıtaların konusu ve teması

Tema bakımından ölümü ele alır. Konu geride kalanlara *uyarı*, kendisinin canlı iken içinde bulunduğu durum ve başışlanma için bazı isteklerdir. Buradaki mezar taşlarından beşinde nazım örneği bulunmaktadır. Mezar taşlarında görülen yaygın kalıpların bu taşlarda da kullanıldığı görülür. 5. ve 7. taşlarda klasik mezar yazıları kullanılırken, diğer üç taştaki yazıya kaynaklarda ulaşamadım, bu taşlara özgü yazılmış şiirler izlenimi bırakmaktadırlar.

İki taşta uyarı mahiyetinde ifadeler görülür. Birinci taşta dünyanın geçiciliği anlatılırken, üçüncü taşta ise ölenin hayattaki hâlini bilenlerin ibret almaları konusunda imalı uyarı yer alır.

Ölüm sebebi ile ilgili açık ifadeler bulunmamaktadır. İkinci taşta *tarumar* kelimesi ölen kişinin hayatında daha evvel olmayan karışıklığın ecelle zirveye ulaştığını göstermektedir. Üçüncü taşta *sarsar* ve *tîr* ile ifade edilen, ölenin bir dertten muzdarip olduğu ve bu dertten dolayı devrine göre orta yaş denilen bir zamanda vefat ettiği anlaşılmaktadır.

Durum bildirme ifadeleri kıtaların hepsinde bulunmaktadır. Ecel gelmiş, kişiyi bulmuştur, kadere rıza gösterilmiştir. İnsan arzularının asla bitmeyeceği itiraf edilir. Dünyada murada erilemeyeceği ve ne yapılırsa yapılsın insanın isteğinin sonunun olmadığı ve dünyadan kâm alınmadığı açıkça belirtilir.

Dua ruhunu teslim edenin geriye kalan tek isteğidir. İnancı gereği Allah'tan affını ve cenneti, insanlardan da Fatiha okumalarını ister. Mevta aynı zamanda kendisi için Fatiha okuyana okuması karşılığında cennete girmesi için istekte bulunur.

Temalarını tablo hâlinde şöyle gösterebiliriz:

1. Uyarı
Degil bir kimseye bākī müsāfir-hāne dünyā Hayāt u lezzeti bir ıarfetü'l-'ayn hayāl-efzā
1. Durum bildirme
Hamīdiye Kazāsı hānedān-ı 'ālī kadrinden Muhammed Beg de étđi irtihāl-i menzil-i 'uqbā
1. İstek (insanlardan)
İki zamm ét çıkar târîh-i bahri nāmı cevherle Oķu bir fātiha zā'ir kıl üç ihlāşı da ibdā
2. İstek (Tanrıdan)
Yā ilāhī, gelmişim dīvānına rahm ét baņa Miskinim kıl luţfuñ-ıla cenneti Yā rabbenā!

2. Sebep bildirme
Çün ecel geldi érişdi tārūmār étdi beni
2. Durum bildirme
Rāzīyım el-ḥūkmü li'llāh bu imiş emr-i Ḥudā

3. İstek (insanlardan)
Ağlasun tā ḥaşre dek ḥālīm bilenler ah kim
3. Durum bildirme
Meger böyle imiş ḥūkm-i taqdīr-i Ḥudā
3. Sebep bildirme
Şalınurken bāğ-ı 'ālemde nihāl-i gül gibi Serv-i ḳaddim ḳırdı ḥayfā şarşar-ı bād-ı şabā Henüz vasaṭ-ı sinde iken almadan felekden kāmımı Emr-i Ḥaḳḳ-ıla érişdi baña bu tūr-i ḳazā Érdi başıma ecel ḥiç görmedim bir dem şafā

5. Durum bildirme
Emr étdi Ḥudā eyledi fermān Érişdi ecel vérmedi amān Murāda érmedim dünyāda hemān
5. İstek (Tanrıdan)
Cennetde vére murādım Ḥālīḳ-i cihān

7. İstek (insanlardan)
Baḳup geçme ricām budur Ey Muḥammed ümmeti Mevtānıñ diriden bir fātihadır minneti Ḳabrımı ziyāret éden Ey Resülün ümmeti Bize fātīḥa iḥsān éden bulur cennetiiḥsān kıl

3. Memleket adı: Taşlarda kıtalardan sonra hemen kişilerin memleketi veya geldiği yer belirtilmektedir. Milas olan ilçe adı önce 1876'da Hamidiye, 1910 yılında da Mesudiye olarak değiştirilmiştir. Memleket adı yazmayan taş, şu andaki bilgilere göre ilk belediye başkanına ait olan mezar taşlarından üçüncü taştır.⁹ Sivas ve Harput ismi de Mesudiye mezar taşlarında yerini almıştır.

1. Ḥamīdiye Ḳazāsı
2. Ḥamīdiye ḳazāsı
3. -
4. Mes'üdiye
5. Sivās eşrāfından ... Mes'üdiye ḳazāsı maḥkeme-i aşliyye Hākimi
6. Mes'üdiye Noḳta Kumandanı ... Ḥarputlı ...
7. -

⁹ 2 Kasım 1876 (Hicri 14 Şevval 1293 / Rumî. 21 Teşrin-i evvel 1292) tarihinde Milas ismi Hamidiye olarak değiştirildi. 13 Şubat 1910 (2 Safer 1328) (31 Kânûnî-sânî 1325) yılında Hamidiye ismi de Mesudiye olarak değiştirilmiştir. (Celep, 2005: 37; 41). 1899 yılında Belediye Teşkilatı kurularak Aliçavuşoğlu Mustafa Bey ilk Belediye Başkanı olmuştur. (mesudiye.gov.tr/tarihce. ulaşım tarihi: 4.09.2020)

8. Mes'üdiye

4. Sülale Adı: Aile isimlerine *hânedân*, *zâde* ve *eşrâf* kelimeleri ile atıf yapılmaktadır. Eşref ve Çavuş-zâde şeklinde geçen isimler, aynı aileyi ifade eden isimler yanında Sivas'tan Küçük-zâde sülalesi de yer alır:

1. Hamîdiye Kazâsı <i>hânedân-ı</i> 'âlî-ğadrinden Muḥammed Beg
2. Hamîdiye kazâsı <i>Eşref hânedân</i> ından 'Alî <i>Çavuş-zâde</i> Aḥmed Beg
3. ' <i>Alî Çavuş-zâde</i> Muştafâ Beg bin Hâcî 'Oşmân Ağa
4. <i>Mes'üdiye eşrâf</i> ından ' <i>Alî Çavuş-zâde</i> Muḥammed Beg Ve ' <i>Alî Çavuş-zâde</i> Şükrî Beg
5. Mes'üdiye kazâsı mahkeme-i aşliyye Hâkimi <i>Küçük-zâde</i> Muḥammed Nürî Beg
6. -
7. -
8. <i>Mes'üdiye eşrâf</i> ından ' <i>Alî Çavuş-zâde</i> Aḥmed

5. Meslek Adı: Mesudiyeli olanlar için herhangi bir meslek adı kullanılmazken dışarıdan memuriyet için gelen binbaşının ve hakimin meslekleri mezar taşına işlenmiştir:

1. -
2. -
3. Hâcî 'Oşmân Ağa
4. -
5. Mes'üdiye kazâsı mahkeme-i aşliyye Hâkimi <i>Küçük-zâde Muhammed Nürî Beg</i>
6. Binbaşı Tevfîk Beg
7.
8.

6. Erkek ve kadın adları:¹⁰ Erkeklerde 'Alî, Aḥmed, Muḥammed, Şükrî, Muştafâ, Hâcî 'Oşmân Ağa, Muḥammed Nürî Beg (misafir), Tevfîk Beg (misafir); kadın adlarında ise Nâmıka, 'Â'îşe Tütî, Şefîka, Şehîde Na'ime (misafir) isimleri geçer. Sadece ölen kişinin babasının adı lakabıyla mezar taşına Hâcî 'Oşmân Ağa olarak yazılmıştır.

1. Muḥammed
2. Aḥmed
3. Muştafâ - Hâcî 'Oşmân Ağa
4. Muḥammed – Şükrî - Şefîka
5. Muḥammed Nürî - Nâmıka
6. Tevfîk - Şehîde Na'ime
7. -
8. Aḥmed - 'Â'îşe Tütî

¹⁰ Ordu'da Ahmet, Ali, Hasan, İbrahim, Mustafa, Süleyman (Yediyıldız 1983:361-367'den aktaran; Çal, 2015: 328) Buna göre Ahmed, Ali ve Mustafa isimleri buradaki taşlarda da geçmektedir.

7. İnsanlardan istek: Tanrıdan İsteği ifade eden Osmanlı mezar taşlarında görülen, dua mahiyetindeki *merhum*, *merhume*, *mağfur* vb. kalıplara hiç rastlanmaz. Ölen kişiler için Fatiha istenir. Hepsinde sadece Fatiha istenirken birinci taşta İhlas suresinin de okunması istenir.

1. Oķu bir fātiħa zā'ir kıl üç ihlāşı da ibdā
2. rūhı-y-çün fātiħa
3. rūhuna fātiħa
4. rūhı-y-çün fātiħa
5. rūhuna fātiħa
6. rūhı-y-çün fātiħa
7. -
8. rūhı-y-çün el-fātiħa

8. Tarih: Tarihlerdeki ay adlarına bakılarak Rûmî veya Hicrî takvim olduğu belirlenir. Takvim çeşidi mezar taşında belirtilmemişse, ölüm ve doğumlar Rumi 1321 (Miladi 1905)'te nüfus sayımı sonrasında Rumi tarihe göre yazıldığı için, Rumi olarak değerlendirilebilir. (Özsaray, 2019: 39) Mezar taşlarında Miladi tarih de kullanılmıştır. Tarih belirtilirken *tarih* ve *sene* kelimeleri kullanılırken doğum kelimesinin karşılığı olarak *tevellüd* ve *viladet* kelimeleri, ölüm için ise sadece *vefat* kelimesi kullanılmıştır:

Taş No	Tarih yazısı	Kullanılan takvim	Diğer takvimlerdeki karşılığı olan tarih	
1.	Sene 1 Recep 1314	Hicri	M. 6 Aralık 1896	R. 24 Teşrinisani 1312
2.	Sene 10 Reb' u'l-âhîr 1313	Hicri	M. 30 Eylül 1895	R. 18 Eylül 1311
3.	Sene Şa'bân 1321	Hicri	M. Ekim/Kasım 1903	R. Teşrinievvel/teşrinisani 1319
4.	Tārîħ-i tevellüdi sene 1289 Tārîħ-i vefâti sene 1338	Hicrî Rumi (?)	M. 1872/1873 M. 1922	R. 1287/1288 H. 1340
5.	Tārîħ-i tevellüdi 19.. Eylül Tārîħ-i vefâti 1928	Miladi Miladi	H. 13.. H. Rebiülevvel/Rebiülahir 1347	R. 13.. R. Teşrinievvel 1344
6.	Sene 1334	Rumi (?)	M. 1918	H. 1336
7.		-	-	
8.	Vilâdeti 1278 Vefâti 7 Mart 1338	Hicri Rumi	M. 1861/1862 M. Mart 1922	R. 1277/1278 H. H.Recep/Şaban 1340

Sonuç

Ordu ili Mesudiye ilçesi Merkez cami haziresinde bulunan sekiz mezar taşı şekil itibarıyla dikdörtgen şekle girer. Bu mezar taşlarının dördü başlıklı, başlıkların tamamı da hamidî feslidir. Kalan dört başlıksız taşın ikisi bitki kıvrımlı tepeli, biri üçgen tepeli, birinin ise tepesi kopuktur.

Buradaki taşlar Osmanlı mezar taşları ve yazılarının kültürünü taşımaktadır. Her mezarlığın başına gelenler bu taşların da başına gelmiş, bazıları zarar görmeden zamanımıza ulaşmış, bazıları zarar görmüştür.

Mezar taşlarında da gün yüzüne çıkarılmayı bekleyen kıtalar olabilir. Bu tarih düşürülen ve benzetmelerin olduğu şiirleri taradığım hâlde ben bulamadım.

Hiçbir mezar taşında merhum ve mağfur gibi dua ve temenni cümlesi geçmez.

Mezar taşında mevtanın şiirde yer bulması dikkati çeker, mevta için ma'nen, ta'miyeli ve mu'cem olan tarih kıtası yazılmıştır.

Mezar taşında hazırlık mısraları sonraya bırakılarak anlatılmak istenen, ilk mısralarda ifade edilmiştir. Önce ölümün geldiğini ve razı olduğunu ifade edip sonra cennetin istenmesi gerekirdi.

Mezar taşında divan edebiyatında kadınlar için kullanılan mazmunlarından nihâl-i gül gibi salınma ve boyun selvi gibi uzun olması erkek için kullanılmıştır.

Kadınlar için bu haziredeki taşlarda kıtalara pek yer verilmemiştir. Misafir için yazılan kıta ise bütün mezar taşlarında görülen, meşhur bir kıtadır.

Taşlardaki kıtalar farklı yerlerde de mezar taşı olarak kullanılan kıtalardır. Demek ki şimdi olduğu gibi Osmanlıda da mezar taşlarında kullanılan basmakalıp kıtalar vardır.

1313 ve 1314 T1895-1897) arasındaki tarihlerde ilçe adı Hamidiye olarak geçmektedir. İlçenin adının değişmesiyle birlikte o tarihten sonraki taşlarda Hamidiye adı görülmez, yeni isim hemen yerini alır.

Osmanlı mezar taşı örnekleri olan bu hazire, üç farklı takvimin yer aldığı bir haziredir. Rebi'ü'l-ahir 1313, Recep 1314 ve Şaban 1321 tarihleri Hicrî takvim kullanıldığını, sonra 1334 ve 1338 tarihleri ay adı yer almadığından Hicrî veya Rûmî olabileceğini düşündürür. Mart 1338 yazan başka bir taş ise Rûmî takvimin kullanıldığını gösterirken, tarihi en son olan taştaki Eylül 1928 kaydı artık Miladî takvime geçildiğine işaret eder.

Kaynaklar

Akü, Ö. F. (1994). Divan Edebiyatı. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Cild 9, s. 422). Ankara: TDV Yayınları.

Berk, S. (2018). Seyyid Nizâm Mezarlığı, Seyyid Nizâm Hz. ve Seyyid Nizâm Külliyesi. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi, Kültür Yayınları, Kitap No: 49.

Celep, Y. (2005). Belgelerle Işılar Köyü Tarihi. İstanbul.

Çal, H. (2015). Türklerde Mezar – Mezar Taşları, Aile Yazıları, (Cild 8.), 295-332. Ankara: TC. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayını, 295-332.

Çoruhlu, Y , Çakır, Ö . (2011). Ordu'nun Mesudiye İlçesi / Kale Köyü'nden Bir Türkmen Kalesi, Mezar Taşları ve Üç Mezar Anıtı. Tarih Dergisi, 0 (36), 81-136.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iutarih/issue/9608/119991>

Dilçin, D. (1983). Örneklerle Türk Şiir Bilgisi. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Karabey T. (2015). Türk Edebiyatında Tarih Düşürme. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

Özsaray, M. (2019). Hazine-i Evrak. Arşiv ve Tarih Araştırmaları Dergisi, (Cilt 1 , Sayı 1), 28 – 41.

Sarıkaya, B. (2020). Türk Edebiyatında Tarih Düşürme. Kesit Akademi Dergisi 6(23), 352-362.
<http://dx.doi.org/10.29228/kesit.43868>

Yanık, N - Kındıgılı, M . (2013). Narlı Köyü Camii ve Haziresi . Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi , 0 (28), 75-103 . <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunigsed/issue/2581/33223>